

Introduktion till delen NPF i en tillgänglig förskola

Kompetensutveckling i specialpedagogik

Skolverket och Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) har sedan år 2015 i uppdrag av regeringen att ansvara för kompetensutvecklingsstöd i specialpedagogik, kallat Specialpedagogik för lärande.¹ Stödet riktar sig främst till förskollärare och lärare men även till annan personal som medverkar i undervisningen i förskola och skola. Kompetensutvecklingen syftar till att stärka förskolornas och skolornas generella specialpedagogiska kompetens så att de i högre utsträckning ska kunna anpassa undervisningen utifrån alla barns och elevers olika förutsättningar och behov.

År 2023 ändrades uppdraget av regeringen på så sätt att Skolverket och SPSM ska förstärka innehållet i Specialpedagogik för lärande när det gäller stöd till barn och elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) i förskola och skola.² Uppdraget om Specialpedagogik för lärande pågår till år 2025.

Ska stödja arbetet med att möta alla barns och elevers olika förutsättningar och behov

Utgångspunkten för uppdraget om Specialpedagogik för lärande är förskolans och skolans ansvar enligt skollagen, att varje barn och elev utan undantag, ska ges den ledning, stimulans och det stöd som de behöver i sitt lärande och i sin personliga utveckling så att de utifrån sina egna förutsättningar och behov ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.³ I skollagen slås det fast att stöd ska ges till barn och elever utifrån de aktuella och individuella behoven oavsett orsak. Det innebär att det inte finns krav på diagnos eller att det är en förutsättning för stöd att barnet eller eleven har en diagnostiserad funktionsnedsättning.

En strävan för skolan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.⁴ Det innebär att skolan har ett kompensatoriskt uppdrag.⁵

Varje barn och elev ska ha tillgång till utbildning och utbildningen ska vara likvärdig, inkluderande och fri från diskriminering. Barnets bästa ska vara utgångspunkt och barnets inställning ska så långt det är möjligt klarläggas. Barn ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller

¹ U2015/05783S, U2018/03106S, U2019/04371S, U2020/06064, U2023/00931, U2023/02132.

² U2023/02132.

³ 3 kap. 3–9§ skollagen (2010:800).

⁴ 1 kap. 4 § skollagen.

⁵ Prop. 2009/10:165.

henne. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.⁶

Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.⁷ Materialet i Specialpedagogik för lärande tas därför fram i nära samverkan med forskare, som skriver artiklar utifrån egen och andras forskning. Förskollärare, lärare och övrig personal som medverkar i undervisningen får i materialet ta del av olika infallsvinklar, forskningsresultat och ramverk, främst inom det specialpedagogiska kunskapsområdet. Det kan stödja det professionella samtalet mellan förskollärare, lärare och övrig personal som medverkar i undervisningen om vad som behöver utvecklas på den egna förskolan och skolan samt hur man bäst kan stödja lärandet hos de barn och elever man möter i sin undervisning. Materialet fokuserar framför allt på det stöd som är möjligt att ge inom ramen för den ordinarie undervisningen.

Olika perspektiv på hur skolproblem uppstår och hur de kan lösas

Forskning inom det specialpedagogiska fältet i förskola och skola belyser frågor om lärande och undervisning för barn och elever i behov av stöd och bidrar med kunskap om pedagogiska konsekvenser av att barn och elever har olika förutsättningar och behov. Det handlar bland annat om forskning om relationer, samspel och utveckling med fokus på människors lärande och delaktighet. En av målgrupperna för specialpedagogisk forskning är barn och elever med funktionsnedsättning. Forskare inom det specialpedagogiska fältet granskar och systematiserar det vetenskapliga arbetet med utgångspunkt i discipliner som pedagogik, sociologi, psykologi, medicin och filosofi. Forskning inom det specialpedagogiska fältet är ofta tvärvetenskaplig och utgår från delvis olika teoretiska förklaringsmodeller när det gäller vad som till exempel orsakar skolproblem och hur de kan lösas.⁸

Förenklat framträder två huvudperspektiv inom den specialpedagogiska forskningen, det *kategoriska* och det *relationella perspektivet*. Ur ett *kategoriskt perspektiv* (som även kallas individperspektiv eller kompensatoriskt perspektiv) ses barnet eller eleven som bärare av brister och egenskaper som leder till skolsvårigheter.⁹ Förklaringar till skolproblem söks därför hos individen och återfinns i huvudsak inom medicinska, neurologiska och psykologiska förklaringsmodeller. Perspektivet speglas i att man tidigare talade om att barn och elever är funktionshindrade. Hindret anses vara något barnet eller eleven alltid bär med sig och skapar förutsättningarna för lärandet.

⁶ 1 kap. 8–10 § skollagen.

⁷ 1 kap. 5 § skollagen.

⁸ Ahlberg, A. (2016).

⁹ Forskning med individen i fokus nämns av Skidmore (1996). Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001) använder kategoriskt perspektiv och Nilholm (2007) kompensatoriskt perspektiv.

Ett *relationellt perspektiv* har fokus på relationer och interaktion. Förklaringar till skolproblem söks därför i mötet mellan barnet eller eleven och den omgivande miljön. Samspel mellan fyra nivåer; individ, grupp, skola och samhälle, studeras. Forskningen grundar sig huvudsakligen på pedagogiska, sociologiska och filosofiska förklaringsmodeller. Det *relationella perspektivet* kan speglas i att man till exempel talar om barn och elever med funktionsnedsättning och understryker att svårigheter uppstår i relationen mellan individen och omgivningens krav och bemötande. Funktionshinder uppstår när förskolan och skolan inte är tillräckligt anpassad för barn och elever med funktionsnedsättning. Beskrivningen av perspektiven kan ses som idealtyper och i skolans lagstiftning och praktik förekommer det en blandning av båda perspektiven. Skollagen är dock tydlig med att problem i förskolan och skolan på grund av funktionsnedsättning ska ses som kontextuella, inte som individuella.¹⁰ Med andra ord är det förutsättningarna i miljön som är avgörande för i vilken utsträckning ett barns eller en elevs funktionsnedsättning blir ett hinder för lärandet.

I Specialpedagogik för lärande presenteras ett urval av forskning som förskollärare, lärare och övrig personal som medverkar i undervisningen kan ta stöd i för kollegialt lärande. I artiklarna beskriver olika forskare flera ingångar, som ett underlag för kollegial reflektion. I och med att olika begrepp och ramverk tas upp och beskrivs får deltagarna möjlighet att reflektera över och bedöma hur kunskapen kan relateras till deras egen kontext, så att de kan göra professionella val.

Fokus på neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, NPF

I delen ”NPF i en tillgänglig förskola” får förskollärare och övrig personal som medverkar i undervisningen stöd i att utforma undervisning och lärmiljö efter barnens förutsättning och behov, med fokus på NPF.

Barn har alltid rätt till stöd utifrån de aktuella och individuella behoven oavsett orsak. Det innebär att det inte finns krav på diagnos eller att det är en förutsättning för stöd att barnet har en diagnostiserad funktionsnedsättning. En funktionsnedsättning behöver heller inte innebära att barnet upplever behov av stöd. Förskollärares professionella omdöme och förmåga att skapa en inkluderande undervisning och tillgänglig lärmiljö är av stor betydelse för barns lärande, utveckling och välbefinnande. I det arbetet är det viktigt med stöd från både rektor och eventuellt samarbete med personal med specialpedagogisk kompetens.

Delen ”NPF i en tillgänglig förskola” är en valbar femte del som kan genomföras utöver de övriga fyra delarna i modulerna eller bytas ut mot en av de övriga delarna i modulerna.

¹⁰ Jämför 1 kap. 4 § och 3 kap. 2 § skollagen.

Författar- och delpresentation

NPF i en tillgänglig förskola. Linda Petersson-Bloom.

Linda Petersson-Bloom arbetar som universitetslektor i specialpedagogik vid Högskolan Kristianstad och är i grunden specialpedagog och förskollärare. Lindas forskningsintresse handlar om att undersöka undervisningens möte med barn och elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, i synnerhet autism. Linda disputerade år 2022 och avhandlingens fokus handlar om strategier för inkluderande undervisning i förskola och grundskola samt om hur lärares deltagande i kompetensutvecklingsinsatser förändrar praktiken.

Tillgänglighet och likvärdighet handlar om att utgå från alla barns förutsättningar och behov, så att alla barn i förskolan ges möjlighet att utvecklas så långt som möjligt. I artikeln beskrivs olika centrala begrepp samt några funktionsnedsättningar som ingår i neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF). I texten beskrivs också ett urval av pedagogiska strategier som kan vara användbara för att utforma en tillgänglig undervisning för barnen. Den omgivande lärmiljön har stor inverkan på barns utveckling och lärande. Syftet med delen är att ge ökad förståelse för utmaningar som uppstår i samspel, kommunikation och uppmärksamhet som kan påverka barns lärande och mående. Syftet är också att pröva metoder och strategier som kan vara av värde i utveckling av undervisningen för barnen på er förskola.

Referenser

Internationella konventioner

Förenta nationernas allmänna förklaring den 10 december 1948 om de mänskliga rättigheterna.

Förenta nationernas konvention den 20 november 1989 om barnets rättigheter.

Förenta nationernas konvention den 13 december 2006 om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Lagar

Skollagen (2010:800)

Diskrimineringslagen (2008:567)

Propositioner

Prop. 2009/10:165. *Den nya skollagen - för kunskap, valfrihet och trygghet.*

Övrigt från regeringen

Regeringen (2015). *Uppdrag att svara för genomförandet av fortbildning i specialpedagogik för lärare i grundskolan, motsvarande utbildning vid särskilda ungdomshem och sameskolan.* U2015/05783S.

Regeringen (2018). *Uppdrag att svara för genomförandet av fortbildning i specialpedagogik för lärare i grundskolan, motsvarande utbildning vid särskilda ungdomshem och sameskolan*. U2018/03106S

Regeringen (2019). *Uppdrag att svara för genomförandet av fortbildning i specialpedagogik*. U2019/04371S.

Regeringen (2020). *Uppdrag att svara för genomförandet av fortbildning i specialpedagogik*. U2020/06064.

Regeringen (2023a). *Ändringsbeslut, Uppdrag att svara för genomförandet av fortbildning i specialpedagogik*. U2023/00931.

Regeringen (2023b). *Ändringsbeslut, Uppdrag att svara för genomförandet av fortbildning i specialpedagogik*. U2023/02132.

Regeringen (2023c). *Ändringsbeslut, Uppdrag att svara för genomförandet av fortbildning i specialpedagogik*. U2023/02132.

Övriga publikationer

Ahlberg, A. (2016). *Specialpedagogik i ideologi och praktik – att bygga broar*. Stockholm: Liber.

Emanuelsson, I., Persson, B. & Rosenqvist, J. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.

Nilholm, C. (2007). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.